

KS. STANISŁAW WITEK

SŁOWNIK TERMINOLOGICZNY NAUK MORALNYCH

(C. d.)

Internacjonalizm: tendencja ideowa do uwzględniania równocześnie interesów różnych narodów, a więc do wznieśnięcia się ponad stanowisko nacjonalistyczne.

Internacjonalność: brak poczucia przynależności do własnego narodu na rzecz postawy internacjonalizmu albo obojętności na problemy narodowościowe.

Internalizacja: proces akceptowania wartości uznawanych przez środowisko społeczne jako osobistej własności psychiczno-duchowej.

Interocepcja: spostrzeganie bodźców sygnalizujących stany narządów wewnętrznych człowieka.

Interpersonalne postawy, akty, komunikacje itd.: świadome formy kontaktu zachodzącego między osobami.

Interpretacja rzeczywistości: krytyczny osąd zjawisk i faktów zauważanych w otoczeniu, świadczący o dojrzałości osobowościowej człowieka.

Intersubiektywność: cecha uzewnętrznienia jakiegoś przedmiotu pozwalająca na ujmowanie go przez więcej niż jedną osobę.

Intrapersonalne postawy, akty: zjawiska wewnątrzosobowe, nie uchwytnie same z siebie przez obserwatora.

Introjekcja: proces włączania obrazu innej osoby do własnego świata „ego”, ujmowany w psychologii głębi.

Introspekcja: obserwacja własnych procesów psychicznych dla celów poznawczych.

Introwersja: usposobienie skłaniające człowieka („introwertyk”) do zamykania się w świecie własnych przeżyć wewnętrznych i stronięcia od kontaktów osobowych z innymi ludźmi.

Intryga: konflikt społeczny o charakterze nieokreślonym wywołany przez czyjeś poduszczenie.

Intryganctwo: skłonność psychiczna do wywoływania intryg.

Intuicja: zdolność osiągania wyników poznawczych bez potrzeby myślenia racjonalnego (np. przez wnioskowanie).

Inwalidztwo: stan niezdolności do pracy na skutek defektu fizycznego spowodowanego przez nieszczęśliwy wypadek.

Inwektywa: gwałtowna obraza słowna o charakterze oskarżającym.

Inwencja: zdolność do intuicyjnego znajdowania i twórczego rozwiązywania problemów.

Inwersja: niewłaściwy zwrot w ukie-
runkowaniu instynktu seksualnego.

Inwestycja: nakład ekonomiczny zmierzający do tworzenia środków trwałych.

Inwigilacja: nadzór o charakterze urzędowym, niekoniecznie o formach jawnych.

Inwolucja: regresja somatyczno-psychiczna u człowieka na skutek procesu starzenia się.

Ironia: styl wypowiedzi o formie spokojnej a treści ponizającej przez uwypuklenie jakby pozytywne tego, co zasługuje na potępienie.

Ironiczność: cecha człowieka lub jego wypowiedzi o charakterze skłonny do stosowania ironii.

Irracjonalizm: tendencja albo doktryna podkreślająca prymat funkcji pozarozumowych (np. uczucia, woli) w życiu człowieka.

Irracjonalność: cecha działania mo-

tywowanego czynnikami pozarozumowymi.

Irradiacja uczuć: udzielanie się nastroju uczuciowego pozytywnego czy negatywnego przeżyciom innego rodzaju (np. intelektualnym czy wolitywnym).

Irytacja: silne przeżycie agresywne wyrażające się sposobem zachowania zewnętrznego.

Istnienie: zespół elementarnych funkcji danego bytu.

Istota: zespół elementów strukturalnych danego bytu.

Izolacja: zerwanie kontaktu społecznego jednostki z otoczeniem, następujące z inicjatywy albo jednej albo drugiej strony.

Izolacjonizm: tendencja do rozdzielania grup między sobą, będąca podstawą wszelkich dyskryminacji.

J

Jakość: zespół właściwości, porządków strukturalnych, relacji itd. jakiegoś bytu (np. rzeczy, procesu), które stanowią o jego istocie i samoistości oraz odróżniają go ogólnie od innych bytów.

Jalmużna: dar dobrowolny z dóbr własnych dla zaspokojenia czyichś potrzeb.

Jatrogenia: zjawisko pojawiania się przeżyć chorobowych na skutek nieoględności lekarza w traktowaniu pacjenta.

Jątrzenie: potajemne wywoływanie niezgody między innymi ludźmi.

Jaźń: ośrodek życia psychicznego u człowieka.

Jednomysłność: zgodność w poglądach i działaniu.

Jedność: zespół elementów o charakte-

rze przypadkowym (j. zbioru, np. stos desek) albo powiązany przyczynowo (j. dynamiczna, np. maszyna).

Jowialność: cecha charakterologiczna wyrażająca się humorem nierażącym, mającym wyraźne zabarwienie altruistyczne.

Judzenie: podmawianie kogoś do kłótni, zwykle bez motywów egocentrycznych, jakkolwiek pod wpływem niechętnego usposobienia.

Junactwo: nierozsądna brawura ludzi młodych, wynikająca z ich nieopanowanej dynamiki życiowej.

Jurysdykcja: władza aplikowania praw społecznych i wydawania potrzebnych rozporządzeń w stosunku do osób podporządkowanych hierarchicznie.

K

Kacykowstwo: tendencja ludzi o małych prerogatywach władzy do nadmiernego rozszerzania swojego wpływu społecznego.

Kalectwo: brak fizyczny powodujący

trwałą niezdolność do niektórych form zachowania się, zwłaszcza pracy.

Kalkulatywność: tendencja do eksploatowania jedynie własnego interesu.

Kalokagatia: ideał pełnego rozwoju

człowieczeństwa kultywowany przez starożytnych Greków.

Kalumnia: ciężkie oszczerstwo o charakterze publicznym.

Kanalia: człowiek postępujący nieszlachetnie z motywu korzyści osobistej, z zachowaniem porządku prawnego, zwłaszcza wobec osób bliskich.

Kanibalizm (ludożerstwo): 1. moralny: złośliwe niszczenie drugiego człowieka w zakresie jego wartości osobowościowych (np. przez wykpienie wszystkich jego ideałów); 2. społeczny: „zaszczucie” drugiego człowieka czy zniszczenie go na terenie społecznym z motywów egoistycznych; 3. fizyczny: spożywanie ciała ludzkiego.

Kapitał: suma posiadanych dóbr produkcyjnych, o charakterze zwłaszcza pieniężnym.

Kapłaństwo: powołanie religijne i stan społeczny służby Bogu, przez zaspokajanie zwłaszcza duchowych potrzeb ludzi.

Kaprys: chęć przemijająca o podłożu charakterologicznym i słabym uzasadnieniu racjonalnym.

Kapryśność: cecha człowieka ulegającego zachciankom odbiegającym od rozumnych jego potrzeb.

Kara: akt obiektywny i przykrość subiektywna narzucone człowiekowi wbrew jego woli jako konsekwencja sankcjonująca zły jego czyn.

Karcenie: czynność piętnowania złego czynu celem przyszłej poprawy jego sprawcy.

Kariera: względnie szybkie osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej z przysługującymi jej korzyściami.

Karierowiczowstwo: postawa i tendencja wyznaczające robienie „kariery” jako główny cel działania, a więc wysunięcie w aktywności społecznej na pierwszy plan motywów egocentrycznych.

Karność: zwykle wyuczona postawa posłuszeństwa normom społecznym dla nich samych, a nie z obawy przykrych sankcji.

Kasta: wyodrębniona grupa społeczna, mająca swoiste prawa i własnego „du-

cha”, o członkowstwie dostępnym w specjalnych warunkach (np. przez urodzenie).

Kastowość: duch wyłączności jednej grupy społecznej w stosunku do wszystkich innych.

Kastracja: operacyjne usunięcie gruczołów płciowych, zwłaszcza u osobników męskich.

Katalepsja: zablokowanie motoryki mięśniowej występujące w niektórych stanach pozanormalnych (np. w hipnozie).

Katatonia: zahamowanie czynności wyższych (np. mowa czy ruchy złożone) a rozhamowanie czynności elementarnych (np. ruch balansujący jednej kończyny), spotykane głównie w schizofrenii.

Katatymia: pojawianie się przeżyć psychicznych pod wpływem pragnień i dążeń. Prowadzi to do myślenia katatymicznego, będącego wyrazem rozmijania się człowieka z rzeczywistością zewnętrzną.

Kategoria: 1. podstawowy orzecznik w określonej dziedzinie, precyzujący zwykle jakość bytu albo jego relacje; 2. rodzaj klasy bytów w postaci hierarchicznej.

Katharsis: rozładowanie zablokowanych emocji przez ich uwznioślenie (np. w przeżyciach artystycznych).

Katoptromancja: wróżenie przy pomocy lustra albo odbicia w wodzie.

Kazirodztwo: współzycie seksualne między różnopłciowymi członkami najbliższej rodziny.

Kazuistyka: metoda aplikowania zasad teoretycznych jakiejś dyscypliny naukowej do konkretnych przypadków, zwykle fikcyjnych.

Keraunofobia: nadmierny lęk przed piorunami.

Kerygma moralna (moralistyka): głoszenie zasad postępowania chrześcijańskiego, nierównoznaczne z ich formułowaniem (co jest domeną teologii moralnej).

Kibicowanie: uczestnictwo głównie

emocjonalne w rozgrywkach prowadzonych przez inne osoby.

Kicz: wytwór techniki podawany jako dzieło sztuki.

Kierownictwo: odpowiedzialne prowadzenie jakichś działań społecznych.

Klan: ściśle wyodrębniona grupa, głównie na zasadzie pokrewieństwa naturalnego.

Klasa: grupa bytów wyodrębniona na zasadzie posiadania przez nie określonej cechy.

Klasyfikacja: wielostopniowy podział logiczny bytów na podstawie wybranej cechy.

Klaustrofobia: nadmierny lęk przed przestrzeniami zamkniętymi, niekiedy szczególnego rodzaju (np. białą salą).

Kleptomania: niepowstrzymalna skłonność do przywłaszczania sobie cudzych (zwykle drobnych) przedmiotów, mająca charakter patologiczny.

Klerkizm: postawa społecznego niezangażowania w imię niezawisłości w myśleniu teoretycznym i z motywu niechęci do ryzyka jego konfrontacji z rzeczywistością empiryczną.

Klerykalizm: tendencja do przejmowania funkcji życia społeczno-politycznego przez duchowieństwo i popierania go w tym.

Kłeska żywiołowa: nieszczęśliwe zdarzenie losowe (np. powódź) zagrażające życiu i mieniu wielkiej ilości osób.

Klika: grupa nieformalna złączona wspólnotą interesów egocentrycznych, realizowanych ze szkodą osób postronnych.

Klimakterium: okres przekwitania seksualnego u kobiety, następujący w wieku 45–50 lat życia, cechujący się szeregiem zmian organicznych i psychicznych.

Klimat społeczny: duchowa atmosfera współżycia w grupie, stanowiąca zespół motywacyjny dla postępowania jednostki, a wytworzona drogą tradycji (np. współdziałania, konkurencji itd.).

Klinomania: tendencja do stałego pozostawania w łóżku uwarunkowana patologicznie albo nawykowo.

Kłamliwość: cecha albo tendencja do kłamania.

Kłamstwo: wykroczenie przeciw wartości moralnej, jaką jest prawdomówność, a nie przeciw logicznej wartości prawdy, której przeciwstawia się fałsz (a nie kłamstwo).

Kłótność: skłonność do kłócenia się.

Kłótnia: gwałtowny spór wyrażający się w słowach i bezpośrednim zachowaniu wobec siebie określonych osób.

Kłusownictwo: nielegalne polowanie czy łowienie ryb na cudzym terenie.

Knąbrność: negatywna forma samopotwierdzenia jednostki, wyrażająca się oporem wobec poleceń autorytatywnych.

Kobiecość: zespół cech psychicznych i realizacji wzoru społecznego, przynależne w danej kulturze osobie o żeńskiej konstytucji somatycznej.

Koedukacja: system wychowywania chłopców i dziewcząt w tych samych warunkach zewnętrznych i według jednolitego programu nauczania.

Kojarzenie: w znac. psychol.: wytworzenie powiązań funkcjonalnych między czynnościami i stanami w trakcie doświadczeń indywidualnych.

Kokieteria: skłonność albo czynność nawiązywania przez kobiety kontaktu seksualno-społecznego z mężczyzną za pomocą technik doznaniowo-estetycznych.

Kolaboracja: dobrowolne współdziałanie z wrogiem ojczyzny na terenach przez niego okupowanych albo znajdujących się w sferze jego wpływów.

Kolekcja: zbiór przedmiotów dokonany według zasady umownej.

Kolekcjonerstwo: czynność zbierania przedmiotów pewnego rodzaju bez celów ekonomicznych.

Kolektyw: zorganizowany zespół jednostek ludzkich.

Koleżeństwo: uwarunkowana emocjonalnie więź społeczna osób zbliżonych do siebie wiekiem czy zajęciami zawodowymi.

Kolizja: wzajemne przeciwstawienie się różnych rzeczywistości o charakterze rzeczowym.

Kolportaż: celowe rozpowszechnianie publikacji, głównie z motywu zarobkowania.

Kołatństwo: społeczna dynamiczność działania w obronie ciasnych poglądów intelektualnych. Lokalny zespół osób cechujących się k. nazywa się często kołtunerią.

Kombinatorstwo: eufemiczne określenie czynów oszukańczych w zakresie pracy czy dóbr materialnych, przy których sprawca kieruje się motywami zysku, lenistwa albo obojętności.

Komercjalizm: traktowanie rzeczy, również ideowo cennych, z punktu racjonalnej wymiany handlowej, a więc w aspekcie zysku ekonomicznego.

Komfort: optymalne warunki zewnętrzne życia indywidualnego albo grupowego.

Kompensacja: nieświadoma albo spontaniczna reakcja celem wyrównania zachwianej równowagi w zakresie funkcjonalności organicznej albo psychicznej. Gdy tendencja do k. jest silna, określa się ją mianem hiperkompensacji.

Kompetencja: zdolność techniczna albo prawna do pewnego działania o charakterze społecznym.

Kompleks: zespół podświadomych treści psychicznych, zabarwiony emocjonalnością negatywną, a spowodowany urazowymi stosunkami międzyosobowymi, szczególnie w dzieciństwie danej osoby, oraz wpływający na jej zachowanie i rozwój w kierunku patologicznym.

Komplement: pochlebna wypowiedź o charakterze grzecznościowym, bez motywu egocentrycznego.

Komplementarność: wzajemne uzupełnianie się.

Komponent: integralny element danej struktury.

Kompromis: ugoda typu prakseologicznego, nie rozwiązująca spornego problemu ale respektująca interesy spierających się stron.

Kompromitacja: publiczne okazanie

swoich braków osobowościowych albo fachowych.

Kompulsja: natręctwo w sferze działalności z przewagą elementów psychicznych albo motorycznych.

Komunikacja: wymiana informacji między odpowiednimi systemami czy podsystemami.

Komunikacja interpersonalna: łączność duchowa między osobami, nie tylko kontakt czysto społeczny.

Komunikatywność: cecha łatwości przekazywania innym osobom, dotycząca zwłaszcza treści intelektualnych.

Koncentracja: ześrodkowanie uwagi (a więc odpowiednich procesów psychicznych pobudzenia i hamowania) na wybranym przedmiocie zainteresowania teoretycznego lub praktycznego.

Koncepcja: twórcze ujęcie intelektualne jakiegoś odcinka rzeczywistości.

Konduita: zachowanie się osoby pod względem moralnospołecznym, w określeniu żartobliwym lub przestarzałym.

Koneser: znawca przedmiotu mającego wartość kulturową.

Konfabulacja: bezwiedne podawanie różnych treści informacyjnych, nieraz obiektywnie fałszywych oraz pomieszanych w czasie i przestrzeni, w przekonaniu o ich prawdziwości, wynikające na skutek zaburzeń pamięci.

Konfesjonalizm: przeciwne ekumenizmowi akcentowanie tego, co dzieli różne wyznania religijne. Jest to zjawisko podobne do szowinizmu narodowego.

Konfirmacja: pozytywne sprawdzanie tezy intelektualnej.

Konflikt: jednoczesny wpływ dwóch informacji (k. poznawczy), dążeń różnych osób (k. społeczny) czy motywacji (k. moralny), które są razem doświadczane a nie dadzą się ze sobą pogodzić.

Konformizm: tendencja do bezkonfliktowego współżycia ze swoim środowiskiem społecznym, wyrażająca się rezygnacją z własnych przekonań na rzecz poglądów obiegowych w danej grupie.

Konieczność: kategoria różna od dowolności, możliwości, przypadkowości

itd.; k. oznacza cechę tego, co musi nastąpić na mocy naturalnego związku przyczynowego (k. fizyczna), albo co powinno nastąpić na mocy norm obowiązujących w danej dziedzinie (k. prawna, moralna).

Koniunkturalizm: tendencja do postępowania wyznaczonego aktualną konstelacją interesów jakiegokolwiek rodzaju, nie zaś nadrzędnymi zasadami o charakterze osobowościowym.

Koniunkturalność: cecha zmienności we wartości rzeczy czy działania ze względu na aktualną sytuację (np. rynkową).

Konkubinat: trwały związek społeczno-seksualny dwojga osób dorosłych, nie połączonych ze sobą ważnym małżeństwem.

Konkurencja: zbieżność w jednym przedmiocie sprzecznych ze sobą interesów różnych osób, z których każda chce osiągnąć swoje cele przez wyłączenie innej strony.

Konserwatywizm: postawa i wynikająca z niej tendencja do utrwalania teraźniejszych form życia, a więc do unikania w nich wszelkich zmian.

Konstelacja psychiczna: pewien układ sił wewnątrzjednostkowych, o dominacji jednych elementów nad drugimi, wyznaczający swoiste postępowanie na zewnątrz, charakterystyczne dla każdego człowieka.

Konstrukt normatywny: pojęcie o treści wartościująco-moralnej, a nie tylko poznawczo-logicznej, stworzone na podstawie wyznawanego światopoglądu i mające charakter zobowiązujący.

Konstytucja psychofizyczna: zespół cech indywidualnych, odziedziczonych genetycznie i spowodowanych czynnikami działającymi na człowieka w okresie rozwoju płodowego.

Konsumacja: zrealizowanie praw małżeńskich przez pierwszy stosunek płciowy, odbyty po ślubie.

Konsumpcja: wykorzystanie dóbr posiadanych przez ich zużycie. Położenie akcentu w wartościowaniu na k., nie

zaś na tworzenie dóbr czy ich przekazywanie innym, stanowi o typie konsumpcyjnym i o jego postawie konsumpcyjnej.

Kontakt: łączność międzyosobowa w znaczeniu fizycznym, psychicznym lub społecznym, albo angażująca więź z otoczeniem.

Kontekst sytuacyjny: każdorazowy zespół okoliczności danego zdarzenia, czynu, procesu itd.

Kontemplacja: emocjonalno-intelektualne przeżycie osobowościowego kontaktu z jakimś przedmiotem wartościowym (w zakresie prawdy, piękna, świętości), zwykle długotrwałe i o znacznym napięciu, powodujące psychiczną separację od środowiska.

Kontestacja: postawa psychiczna i zjawisko społeczne kwestionowania z motywów ideologicznych wartości uznanych w danej grupie ludzkiej.

Kontrakt: umowa stron o charakterze legalnym, zwykle w zakresie dóbr rzeczowych.

Kontrola: urzędowy wgląd osoby upoważnionej hierarchicznie w czyjeś działanie obowiązkowe celem sprawdzenia jego prawidłowości i zastosowania odpowiednich sankcji.

Kontrola urodzeń (birth control): wyrażenie treściowo mylące i stąd niedopuszczalne, gdyż obejmuje zarówno regulację poczęć, która jest moralnie dozwolona, jak i zabijanie dzieci poczętych przed ich narodzeniem, które jest zawsze moralnie złe.

Kontrowersja: spór o charakterze naukowym albo ideologicznym, zwykle nie eksponujący względów osobistych.

Konwersja: zasadnicza zmiana dotychczasowych przekonań (nawrócenie), zwykle w kierunku przyjęcia poglądów religijnych, albo jako takich albo w określonej grupie religijnej.

Kooptacja: przyjęcie nowego członka do grupy społecznej.

Koordynacja: usprawnienie funkcjonowania poszczególnych elementów całości dla dobra systemu działań.

Koprofilia: patologiczna skłonność do kontaktu z wydalninami ludzkimi, dochodząca aż do koprofagii, a więc ich spożywania.

Koprolalia: uwarunkowane patologicznie, nasilone i nie łączące się z sytuacją używanie słów wulgarnych odnoszących się do spraw seksualnych, czynności wydalniczych itd.

Kopulacja: fizjologiczne połączenie się dwojga osób w akcie płciowym, połączone z odpowiednimi zjawiskami psychicznymi.

Korelacja: zależność funkcjonalna między dwoma zjawiskami.

Korelat: każde z dwóch pojęć istotowo współzależnych (np. ojciec — dziecko).

Korupcja: rozpad obyczajowości publicznej, zwykle pod wpływem i w formach czynników ekonomicznych.

Korzyść: przeciwstawna stracie różnica między nabytkiem a ubytkiem, w dobrach głównie materialnych.

Kościół: mystyczna wspólnota ludzi związanych z Bogiem przez Chrystusa, ujmowana w historycznej formie religijnej społeczności zhierarchizowanej.

Kosmetyka: ogół środków („kosmetyki”) i zabiegów mających na celu upiększenie ciała.

Kosmopolityzm: postawa obojętności na wartości związane z ojczyzną na rzecz łączności z całym światem.

Kosmopsychologia: nauka o wpływie środowiska przyrodniczego na przeżycia psychiczne człowieka.

Koteria: grupa nieformalna związana działaniem antagonistycznym w stosunku do innych grup w ramach tej samej większej społeczności.

Koturnowość: skłonność do zewnętrznego podkreślania ważności swojej osoby, zwłaszcza przez sztuczne formy zachowania się.

Kpina: wypowiedź pozornie pozytywna o charakterze złośliwym, mająca na celu poniżenie drugiej osoby. Stosowanie takich wypowiedzi nazywa się kpieniem, skłonność do nich kpiarstwem, a

człowieka posługującego się nimi kpiarzem.

Kradzież: potajemne i moralnie niesprawiedliwe przywłaszczenie sobie cudzego dobra, najczęściej materialnego.

Kremacja: palenie zwłok ludzkich.

Kręfactwo: wypowiedź niezgodna z innymi wypowiedziami albo zachowaniem faktycznym, stosowana celem osiągnięcia ukrytych korzyści.

Kretynizm: ciężki stopień niedorozwoju człowieka, spowodowany we wczesnym okresie życia niedostatecznym wydzielaniem hormonów przez tarczycę.

Kryptestezja (jasnowidzenie): forma spostrzegania pozazmysłowego, a więc bez udziału bezpośrednich bodźców sensorywnych.

Kryptomnezja: nieświadoma reprodukcja i przypisywanie sobie wiadomości uzyskanych kiedyś od innych osób na skutek zapomnienia ich proveniencji.

Kryształomancja: wróżenie przez wpatrywanie się w kryształ.

Kryterium: znak albo zasada pozwalająca rozróżnić jakość przedmiotu rozpatrywanego.

Krytycyzm: postawa i tendencja do rozpatrywania metodą racjonalną danego przedmiotu, przeciwne przyjmowaniu go „na wiarę”.

Krytyka: wydanie sądu o jakimś przedmiocie, które powinno być oparte na racjonalnym jego zbadaniu; bez spełnienia tego warunku mamy do czynienia z zoilostwem.

Krytykanctwo: skłonność do krytykowania bez potrzeby, czy bez należytego tytułu do ingerencji.

Krzywda: szkoda materialna lub moralna wyrządzona komuś w sposób rozmyslny, zwłaszcza z motywu własnej korzyści.

Krzywoprzysięstwo: dobrowolne poparcie przysięgą religijną jakiegoś twierdzenia kłamliwego.

Ksenofobia: lęk przed osobami czy przedmiotami dotąd nieznanymi, wynikający ze słabego poczucia bezpieczeństwa.

Ksenolatria: przesadna cześć dla osób i przedmiotów obcego pochodzenia, płynąca ze snobizmu lub kompleksu mało-wartościowości.

Kształcenie: tworzenie osobowościowych wartości duchowych pod wpływem adekwatnych impulsów ze środowiska.

Kształtowanie tożsamości: proces formowania osobowości dojrzałej, zwłaszcza w stosunku do środowiska ludzkiego. np. w ramach identyfikacji, nakładania się ról społecznych itd.

Kult: cześć wewnętrzna i jej zewnętrzny wyraz, zwłaszcza wobec Boga oraz osób czy przedmiotów reprezentujących wartości świętości.

Kultura: udoskonalenie natury przez wysiłek człowieka. Zależnie od treści i zakresu działania jest to k. podmiotowa (k. duchowa) albo k. przedmiotowa (cywilizacja). Co do sposobu przekazywania rozróżnia się k. masową (obejmującą szerokie warstwy społeczne przy użyciu środków technicznych), k. antagonistyczną (rozwijającą się wbrew k.

obiegowej jako przeciwwaga na jej jednostronność) itd.

Kunktacja: zwlekanie z działaniem jako prakseologicznie najlepszy sposób osiągnięcia celu.

Kurtuazja: grzeczność towarzyska o preponderancji formy nad treścią.

Kuszenie: czynność skłaniania kogoś do zła.

Kutwa: człowiek oszczędzający dobra materialne w sposób niemoralny.

Kwalifikacja: jakość orzekana o przedmiocie albo wymagana od niego; to samo odnosi się do podmiotów ludzkich.

Kwalifikowanie: orzekanie o tym, do jakiej klasy jakości należy dany przedmiot czy podmiot.

Kwietyzm. 1. postawa i tendencja do bezbruchu duchowego, w imię całkowitego zdania się na Boga, uzasadniane tym, że człowiek grzeszy własną aktywnością; 2. doktryna teologiczna akcentująca potrzebę bezwolnego oddania się w ręce Boże, często z podkreśleniem potrzeby działania pod wpływem bezpośrednich natchnień ze strony Boga, co można nazwać semikwietyzmem.

L

Laicyzacja: akcja i proces usuwania i wymykania się różnych dziedzin życia kulturowego spod wpływu czynników religijnych, łączące się z ich rozwojem autonomicznym albo celową działalnością antyreligijną.

Laicyzm: ruch społeczny walki ideologicznej z wszelkimi przejawami wartości sakralnych, zwykle w imię autonomii człowieka rozumianej w sposób antropocentryczny.

Laikat: warstwa członków Kościoła nie mająca w nim godności i obowiązków hierarchicznych, mająca natomiast dostęp do funkcji charyzmatycznych, zwłaszcza apostołskich w swoim środowisku.

Lakoniczność: cecha mowy zwięzłej, na wzór Spartan (mieszkańców Lakonii).

Laksyzm: postawa sumienia szerokiego i kierunek kazuistyczny („system moralny”) akcentujące priorytet wolności człowieka w przypadku jej konfliktu z prawem.

Lapidarność: cecha mowy, w której mała ilość słów mieści dużo elementów informacji.

Latria: forma wyjątkowego kultu, należącego się jedynie Bogu.

Lawirantwo: postawa i technika życiowa polegająca na uchylaniu się od obowiązków społecznych w sposób krętacki, bez rezygnowania z korzyści możliwych do osiągnięcia. Człowieka tego typu nazywa się lawirantem.

Legalizm: tendencja do akcentowania prymatu prawa stanowionego w zagadnieniach życia społecznego.

Legalność: zgodność z obowiązującym

prawem niezależnie od moralnego aspektu sprawy.

Lęk: przykre przeżycie psychiczne występujące bez uchwytnej przyczyny, niekiedy o charakterze patologicznym, czasem także u ludzi zdrowych.

Lekceważenie: nie zwracanie na coś uwagi, gdy ona jest potrzebna albo konieczna.

Lekkomyślność: brak należytej motywacji racjonalnej w usposobieniu człowieka albo konkretnym jego czynie.

Lękliwość: skłonność do przeżywania lęku.

Lekomania: przeczulenie w zakresie stosowania leków, również o działaniu czysto terapeutycznym, jak preparaty witaminowe, antybiotyki itd.

Lenistwo: niechęć do pracy w ogólności, albo do szczególnej jej postaci, pomimo posiadania warunków psychofizycznych do jej podjęcia. Gdy tych warunków nie ma, mówi się o l. pozornym.

Lesbijska miłość: aktualizowanie pojęcia seksualnego między kobietami dorosłymi, podobnie jak to miało być na wyspie Lesbos w kręgu poetki greckiej Safony.

Leseferyzm: styl życia gospodarczego, oparty na niekontrolowanej przez państwo aktywności jednostek.

Letarg: patologicznie głęboki i bardzo długotrwały sen, z którego osobę śpiącą trudno jest przebudzić.

Letkiewiczostwo: usposobienie osobowościowo niepoważne, ale nie wyrażające się czynami społecznie negatywnymi, czy faktycznie nierozumnymi.

Lewitacja: zjawisko parapsychiczne unoszenia się w powietrzu osób czy przedmiotów martwych.

Liberalizm: tendencja i kierunek myśli głoszący nieograniczoną swobodę jednostki w stosunku do wymogów życia zbiorowego.

Libertynizm: postawa nieograniczonej swobody jednostki w stosunku do wszelkich norm moralnych i społecznych.

Libido: popęd do przyjemności seksualnej traktowany w psychoanalizie Freuda jako źródło wszelkiej działalności człowieka.

Lichwa: pożyczka udzielona przez wierzyciela na warunkach krzywdzących dłużnika przy wykorzystaniu trudnej jego sytuacji ekonomicznej.

Lincaz: krwawy samosąd tłumu wobec pojedynczych osób, zwykle wynikający z uprzedzeń irracjonalnych (np. rasowych).

Linia życia: perspektywiczny plan działania mający na celu realizację dążeń osobowościowych w zakresie wybranych wartości, wyrównujący poczucie braku, a więc grający rolę kompensacyjną.

Litolatria: religijny kult kamieni, zwłaszcza aerolitów (np. tzw. betylów).

Litość: przeżycie emocjonalne o charakterze altruistycznym wobec ludzi cierpiących, usposabiające do czynnej pomocy w ich potrzebach.

Liturgia: zespół aktów kultu publicznego, dokonywanych przez grupę religijną jako taką oraz przez urzędowego przedstawiciela (kapłana) w jej imieniu.

Lizusostwo: zachowanie się przymilne o charakterze poniżającym dla osiągnięcia celów egocentrycznych (choćby uniknięcia zagrożenia ze strony danej osoby), często ze szkodą innych osób.

Lobektomia: zabieg chirurgiczny polegający na usunięciu czołowego płata mózgu.

Lobotomia: stosowany w terapii niektórych chorób psychicznych i uporczywego bólu, nie dającego się usunąć, zabieg neurochirurgiczny, polegający na przecięciu połączeń między czołowymi płacami mózgu a jego częścią zwaną „wzgórzem”.

„Loci”: źródło naukowe teologii, znajdowane albo w Objawieniu (l. theologic) albo w osiągnięciach badawczych rozumienia ludzkiego (l. communes).

Logomachia: wypowiedź o nadmiernej ilości słów w stosunku do podawanej treści informacyjnej.

Logorrhoea: potok słów wynikający z przyspieszonego myślenia, a spotykany zwłaszcza w stanach nastroju ożywienia (np. w upiciu alkoholowym).

Lojalność: respektowanie cudzych praw niezależnie od możliwości kontroli i dochodzenia ze strony zainteresowanych osób czy instytucji.

Lokaut: forma walki przedsiębiorców z pracownikami, polegająca na zamknięciu zakładu i przez to pozbawieniu pracy, w odpowiedzi na ich roszczenia.

Los: zespół warunków i zdarzeń osobistych oraz środowiskowych indywidualnego człowieka, niezależnych od jego działalności dowolnej.

Lowelas: człowiek poszukujący przeżyć seksualnych w licznych kontaktach towarzyskich, a nie w zainteresowaniu się jedną osobą.

LSD — 25· dwuetylamid kwasu lyzerogowego; narkotyki produkowany ze sporyszu, działający oszalamiająco i teratogennie, wywołujący halucynacje, myślenie magiczne, depersonalizację itd.

Lubienie: skłonność emocjonalna do jakiegoś przedmiotu (człowieka, rzeczy, czynności itd.) bez wyraźnego motywu seksualnego czy interesownego.

Lubieżność: cecha silnego seksualizmu nie łagodzonego erotyką, a więc mającego charakter drapieżny, niekiedy nawet zbrodniczy.

Ludobójstwo: zbrodnia wyniszczania jakiegoś narodu albo w jego bycie biologicznym (l. fizyczne) albo w jego dobrobytu i życiu kulturowym (l. kulturowe).

Luksus: styl życia i wykorzystywania środków materialnych, znacznie przekraczający wzwyż poziom warunków egzystencji ludzi w danym środowisku.

Lunatyczne (sombnabuliczne) stany: nieświadome zachowanie się motoryczne we śnie (np. chodzenie) wynikające ze stanów patologicznych człowieka (np. padaczka, histeria itd.), spotykane dość rzadko.

L

Lagodność: cecha usposobienia i czynów, w których przeważają elementy nieagresywne na podstawie życzliwości dla innych ludzi.

Lajdactwo: sposób zachowania się, w którym brakuje respektowania norm społeczno-moralnych w postępowaniu osobistym, ale bez kwestionowania ich jako takich.

Lakomstwo: zachłanność w przyswajaniu sobie dóbr materialnych, najczęściej gdy chodzi o pokarmy.

Lapczywość: skłonność do przesadnego gromadzenia dóbr użytkowych, bez racjonalnego widoku ich wykorzystania.

Lapownictwo: zjawisko i czynność przyjmowania przez, osobę urzędową, z racji jej funkcji, świadczeń ze strony klienta, mających na celu spowodowanie pozytywnego załatwienia jego sprawy, głównie w ramach kompetencji danego urzędnika, albo uzyskanie jego zy-

czliwości wobec przyszłych spraw.

Laska: nadnaturalna łączność (communicatio) Boga z człowiekiem na płaszczyźnie bytowej (l. poświęcająca) albo w zakresie działania ludzkiego (l. uczynkowa).

Laskawość: życzliwa postawa osoby o większym znaczeniu (np. religijnym, społecznym) wobec osoby o mniejszym znaczeniu, wyrażona uprzejmym sposobem zachowania się i świadczeniami w stosunku do niej.

Łatwizna: zajęcie świadomie tak dobrane przez działającego, ażeby wymagało jak najmniej wysiłku.

Łatwowierność: skłonność do wierzenia bez racjonalnego motywu.

Łgarstwo: czynność kłamania uprawiana w sposób nieszkodliwy, bez motywu korzyści osobistej, głównie w formie zabawowej.

Łobuzerstwo: postawa i czynność

szkodnictwa społecznego o charakterze niekryminalnym.

Lotrostwo: cecha usposobienia i styl zachowania się, w których działanie na szkodę społeczną z motywów korzyści osobistej łączy się z bezczelnością postę-

powania, a więc z niezwracaniem uwagi na opinię społeczną.

Lupiestwo: rabunek o charakterze grupowym i bez skłonności do ukrywania tego czynu u dokonujących go.

M

Machinacja: zespół czynów zwykle o charakterze nielegalnym.

Machinalność: cecha działania odruchowego, bez należytej refleksji.

Macierzyńskość: postawa, tendencja i cecha postępowania prawdziwej matki albo osoby, która stara się ją zastąpić.

Macierzyństwo: godność i funkcja matki w aspekcie biologicznym (m. fizyczne), psychiczno-społecznym („matkowanie”) i duchowym (m. duchowe, a nawet religijne).

Mądrość: właściwość osobowościowa pozwalająca ujmować całość życia w aspekcie ostatecznych przyczyn i w perspektywie ostatecznych sensów oraz celów.

„**Mądrość tego świata**”: postawa i tendencja do umieszczenia ostatecznych wyjaśnień życia i działania człowieka w ramach immanencji bytu obecnego.

Mądrość życiowa: zasób twierdzeń i spostrzeżeń wynikłych z doświadczenia osobistego albo innych ludzi (np. starszych, poprzednich pokoleń), dotyczących konkretnych problemów życia ludzkiego, zwłaszcza w ich perspektywnym rozwoju (np. w zakresie biotechniki, prakseologii społecznej itd.).

Maestria: mistrzostwo, zwłaszcza w zakresie techniki artystycznej.

Mafia: zorganizowana grupa o charakterze tajnym, mająca na celu prowadzenie i ochronę własnych interesów, zazwyczaj przestępczych albo znajdujących się na granicy przestępczości.

Magia: zespół technik, zwykle racjonalnie nie uzasadnionych, mających na celu spowodowanie czyjegoś dobra konkretnego albo wyrządzenie komuś określonej szkody, w oparciu o przekonania,

nie jakoby wszystkie rzeczy połączone były tajemną więzią, a pewne z nich, zwłaszcza zdobyte w szczególnych okolicznościach, posiadały siły ukryte. **M.** jest antytezą religii.

Magiczne myślenie: forma myślenia egocentrycznego u ludzi pierwotnych i małych dzieci (3—7 lat życia), cechująca się emocjonalną oceną rzeczywistości i silną zabobonnością, mającą na celu ochronę własną od grożącego zła ukrytego.

Majaczenie: zaburzenie świadomości wyrażające się dezorientacją w czasie i przestrzeni, pojawiającymi się omamami wzrokowymi oraz podnieceniem emocjonalnym; po przemianach tego stanu wszystko ulega zapomnieniu.

Majątek: zespół dóbr materialnych należących do jakiejś osoby fizycznej albo moralnej.

Makiawelizm: postawa i cecha działania, w którym akcentuje się prakseologiczną efektywność w osiąganiu celu, bez względu na moralną wartość stosowanych do tego środków, tak że wszelkie środki uważa się za dopuszczalne.

Makijaż (maquillage): kosmetyka twarzy, zwykle kobiecej.

Maksyma: zdanie w formie lapidarnej, wyrażające regułę postępowania moralnego jako nakaz albo radę.

Maksymalizm: tendencja do osiągania największych wartości w danej dziedzinie (m. obiektywny) albo zdobywania własnych celów z największym nakładem sił (m. subiektywny).

Maltuzjanizm: tendencja teoretyczna lub zjawisko społeczne (np. neomaltuzjanizm) ograniczania rozrodczości ludzkiej

z uwagi na możliwe trudności ekonomiki żywnościowej.

Malwersacja: przywłaszczenie sobie funduszków społecznych przez osoby, które dysponują nimi w ramach swoich funkcji urzędowych.

Małoduszność: brak dynamizmu osobowościowego w osiąganiu dobra albo przeciwstawianiu się złu.

Małomówność: cecha charakterologiczna polegająca na słabej tendencji społecznej do wypowiedziania się słowami.

Małostkowość: skłonność do przywiązywania zbyt wielkiej wagi do rzeczy drobnych.

Małowartościowości kompleks: zespół przeżyć emocjonalnych wyrażających przeświadczenie intelektualne danej osoby, że jest mniej zdolna czy sprawna od innych ludzi; skutkiem k. m. może być albo załamanie się dążeń jako nieracjonalnych, albo ich zdynamizowanie w kierunku osiągnięć kompensacyjnych.

Małżeństwo: osobowościowy i społeczno-religijny związek mężczyzny i kobiety, stanowiący pełną i trwałą wspólnotę ich życia ludzkiego jako podstawę społeczności rodzinnej.

Małżeństwo Józefowe: wspólnota życia małżeńskiego wykluczająca w założeniu i z wyższych racji wykorzystywanie przysługujących praw do współżycia seksualnego u obojga małżonków.

Małżeństwo koleżeńskie: czasowy związek młodych ludzi na sposób małżeństwa, celem „wypróbowania” ich zdolności do podjęcia na przyszłość tego stanu.

Małżeństwo mieszane: małżeństwo osoby katolickiej z osobą nie należącą do Kościoła Katolickiego.

Mana: siła nadprzyrodzona, tkwiąca w przedmiotach materialnych, którą według wierzeń polinezyjskich można osiągnąć zabiegami religijno-magicznymi; pojęcie ważne komparatystycznie, gdyż w ten sposób niektórzy katolicy pojmują łaskę poświęcającą.

Manager: kierownik przedsiębiorstwa społecznego (np. spółki akcyjnej) zajmu-

jący obecnie w świecie zachodnim miejsce wielkiego przedsiębiorcy prywatnego (indywidualnego).

Mania: stan wzmożonej dynamiki psychicznej o charakterze patologicznym; wyraża się on zaburzeniami snu, dużą ruchliwością motoryczną, euforią w samopoczuciu, obniżonym krytycyzmem, przyspieszonym myśleniem i mówieniem, podnieceniem seksualnym itd. M. gniewliwa łączy się z złym samopoczuciem i agresywnością.

Maniera: sztuczny sposób zachowania się, wynikający z niewłaściwie rozumianej etykiety.

Manieryzm: wykonywanie swoistych ruchów, nawet w postaci zrytualizowanej, występujące niekiedy w schizofrenii.

Manifestacja: niezamierzone (np. grymasem) względnie uboczne (np. ironią) wyrażanie swoich stanów psychicznych, albo czysto indywidualnych (np. kompleksów), albo odnoszących się do otoczenia.

Maniobia: irracjonalna obawa przed popadnięciem w chorobę psychiczną.

Manipulacja duchowa (ludźmi): technika formowania mentalności masowej za pomocą publikatorów.

Manizm: kult duchów zmarłych przodków w pierwotnych grupach społecznych.

Manko: nieuzasadniony brak towarów albo pieniędzy w instytucji handlu społecznego, ujmowany w stosunku do stanu deklarowanego w dokumentacji i obciążający odpowiedzialnego pracownika.

Marionetka: człowiek oficjalnie będący odpowiedzialnym reprezentantem pewnych spraw, a faktycznie spełniający w tym zakresie polecenia ludzi działających z ukrycia.

Marnotrawstwo: zjawisko bezcelowego tracenia posiadanych dóbr, wynikające z niedbałości o należyte ich wykorzystanie.

Marzenie: luźne sploty przeżyć, zwłaszcza wyobrażeniowo-myślowych, inspirowane emocjonalną tendencją do namiast-

kowego spełnienia własnych potrzeb i zyczeń danego człowieka.

Marzycielstwo: charakterologiczna skłonność do marzeń.

Marża: różnica między kosztem towaru dla sprzedawcy, a ceną tego towaru dla klienta.

Masa: w znaczeniu społecznym — wielka ilość ludzi traktowana jako zbiór jednostek, a nie jako grupa społeczna, mająca swoiste układy i podukłady.

Maskotka: przedmiot mający przynosić szczęście posiadaczowi, pod warunkiem zachowania go przy sobie.

Maskowanie się: technika ukrywania prawdziwego życia pod powierzchnią zewnętrznych pozorów, stwarzanych celowo dla obserwatora.

Maskulinizm: cecha męskości charakterologicznej przy somatycznej specyfice kobiecej.

Masochizm: zboczenie instynktu seksualnego; m. polega na doznawaniu rozkoszy płciowej drogą cierpienia fizycznego albo psychicznego, zadawanego ręką partnera albo własną (automasochizm).

Masowe środki przekazywania informacji (mass media): techniczne urządzenia publiczne przeznaczone i wykorzystywane dla szerzenia kultury masowej, a więc skierowane dla anonimowych odbiorców społecznych.

Masturbacja (ipsacja): drażnienie mechaniczne własnych narządów rodnych celem wywołania u siebie przyjemności seksualnej.

Materializacja (duchów): zjawisko parapsychiczne pojawiania się dostrzegalnych postaci w trakcie seansów spirytycznych.

Matriarchat: forma kultury społecznej, w której instytucjonalnie dominują kobiety.

Mecenat: opieka ekonomiczno-społeczna nad twórczością artystyczną.

Mechanizacja: zastępowanie w procesach wytwórczych pracy istot żywych (ludzi, zwierząt) przez pracę maszyn.

Mechanizm: urządzenie działające au-

tomatycznie na zasadzie związku przyczynowego między bodźcem a reakcją.

Mechanizmy biopsychiczne: urządzenia organiczne, mające odpowiedniki w procesach psychicznych, nastawione na działanie samoczynne pod wpływem bodźców i potrzeb, dla zachowania istoty żywej i jej adaptacji do środowiska.

Mechanizmy obronne: psychiczne stereotypy zachowania się w sytuacjach deprymujących, mające na celu przywrócenie równowagi osobowościowej; należą do nich: wyparcie, sublimacja, kompensacja itd.

Męczeństwo: śmierć albo cierpienie, zwłaszcza fizyczne, poniesione dobrowolnie z cudzej ręki dla zaświadczenia o wartościach idealnych (religijnych, moralnych, społecznych, intelektualnych).

Mediana: wartość średnia na skali od wartości najwyższej do najniższej.

Medium: osoba podatna na hipnozę albo na zjawiska parapsychologiczne.

Mediumizm: zespół zjawisk związanych z hipnotyzmem i dziedzinami parapsychologii.

Mędrzec: człowiek, który osiągnął mądrość teoretycznie i stosownie do niej ułożył sobie życie praktyczne.

Medytacja: skupienie intelektualne dla rozwiązania problemu praktycznego; stąd m. różni się od kontemplacji i nie jest odpowiednim wyrazem dla modlitwy myślniej, ze względu na swój charakter prakseologiczny, a więc ostatecznie antropocentryczny. M. ma zastosowanie w różnych dziedzinach życia.

Megalomania: skłonność do przeceniania własnej osoby i jej walorów, zwłaszcza w stosunku do innych osób, co pociąga w konsekwencji stawianie swoich żądań wobec nich oraz reakcje na ich nierespektowanie.

Megalopolis: wielka aglomeracja miejska (np. Tokio).

Melancholia: stan depresji psychicznej albo cecha charakterologiczna łagodnego smutku.

Melancholik: człowiek o dużej wrażli-

wości systemu nerwowego i psychicznej przewodze stanów depresyjnych.

Melioryzm: tendencja do osiągania coraz to wyższych wartości w danej dziedzinie, a więc przeciwna skłonności do samozadowolenia.

Menopauza: okres ustania u kobiety działalności organów rozrodczych, łączący się z kryzysami psychicznymi.

Mentalizacja: rozwinięcie świadomej kontroli umysłowej nad czynnościami dotąd automatycznymi albo nawykowymi.

Mentalność: typ umysłowości wrażliwej na pewne zespoły pojęć (np. religijny, techniczny itd.).

Mentorstwo: tendencja do pouczenia i upominania drugich w sposób odgórny.

Mesjanizm: ideologia zbawienia ludzkości przez wybraną jednostkę czy grupę społeczną, zwłaszcza za pośrednictwem jej cierpienia, przynoszącego w konsekwencji wywyższenie i chwałę.

Meskalina: narkotyk produkowany z łądyg kaktusa meksykańskiego, wywołujący barwne halucynacje wzrokowe.

Męskość: zespół cech psychicznych przypisywanych w danej kulturze prawdziwemu mężczyźnie.

Męstwo: zdolność pokonywania trudności w osiągnięciu zamierzonych osiągnięć lub postawionych przez kogoś innego celów o charakterze moralnie dobrym.

Metabolizm: całość procesów biochemicznych i energetycznych zachodzących w komórkach organizmu żywego, stanowiący podkład zjawiska życia.

Metaetyka: nauka o etyce, zwłaszcza w aspekcie normatywnym.

Metajęzyk: zbiór wyrazów językowych mający za przedmiot opisu i badania wyrażenia innego języka, zwykle bardziej konkretnego, w tej samej klasie rzeczywistości; m. jest zatem językiem o wyższym stopniu formalnym aniżeli język, o którym on mówi.

Metamorfoza życia ludzkiego: śmierć jako zjawisko negatywne i przejście do wyższej formy egzystencji jako zjawisko

pozytywne, ujmowane łącznie w jednym procesie życiowym.

Metaocena: formułowanie sądów o moralności postępowania w stosunku do sądu sumienia indywidualnego.

Metateoria: logicznie uporządkowany zespół rozważań na temat innej teorii, będącej przedmiotem analizy.

Metatropizm: odwrócenie ról w schemacie zachowania się osób w akcie płciowym: mężczyzna zachowuje się biernie, kobieta zaś czynnie.

Metempsychoza: przekonanie o wędrowkach poszczególnych dusz celem oczyszczenia moralnego, przez rozmaite formy istot żywych w świecie empirycznym, odpowiadające rodzajowi winy.

Metoda: sposób racjonalnego osiągnięcia pewnego wyniku, zwłaszcza gdy chodzi o badania naukowe.

Metodologia: teoria budowania określonej nauki, kształtująca normy w oparciu o doświadczenia badawcze i dydaktyczne.

Metodyczność: cecha racjonalnego działania, a więc zgodnego z naturą danej aktywności ludzkiej, zwłaszcza gdy chodzi o zachowanie porządku poszczególnych jej etapów.

Metropatia: zaburzenie obowiązującego umiaru w postępowaniu ludzkim.

Miejsce społeczne: formalne lub nieformalne usytuowanie jednostki w relacjach wewnętrznych danej grupy społecznej.

Miernność: cecha osoby lub czynności nie wykraczającej ponad standardy społeczne w danej sytuacji.

Miernota: typ osobowości niczym nie wyróżniającej się w środowisku społecznym.

Mieszczakość: w znaczeniu kulturowo-etycznym — postawa i styl życia cechujące się zamknięciem jednostki w małej grupie homogenicznej dla realizacji produkcyjno-konsumpcyjnego wzorca egzystencji w wymiarze prywatnym. M. znamionuje zatem brak zaangażowania społecznego z racji egocentrycznych.

Migracja: ruchy lokalne wielkich grup

ludzkich, celem zmiany miejsca zamieszkania na stałe.

Milenczenie: świadome nieużywanie mowy ludzkiej, różne od ciszy, która jest stanem fizycznym, a nie aktem wyboru osób mówiących.

Militaryzm: tendencja społeczna do preferowania wartości wojskowych oraz odpowiadających im działań.

Miłość: aktywacja osobowościowa uwarunkowana poznaniem przedmiotu, zaspokajającego pragnienie wartości i rozwijająca dążenie do trwałego i ścisłego kontaktu z nim.

Miłość nadprzyrodzona: dynamiczny stan łączności człowieka z Bogiem oraz z ludźmi ze względu na Boga.

Miłosierdzie: skłonność do okazywania rozumnej pomocy innym ludziom w ich potrzebach z motywu altruistycznego lub religijno-moralnego.

Mimetyzm społeczny: konwencja kulturowa, stanowiąca rodzaj gry osób zamaskowanych, polegająca na tym, że dla względów zgodnego współżycia akcentuje się formy grzecznościowe, a przesłania nimi prawdziwe postawy wewnętrzne.

Mimezja: upodabnianie się zwierząt pod względem zewnętrznym do cech środowiska naturalnego, dla celów ochronnych.

Mimika: zmienny układ mięśni twarzy jako charakterystyczny wyraz przeżyć psychicznych.

Mimikry (mimikra): upodabnianie się zwierząt pod względem cech zewnętrznych do innych zwierząt, zwykle w celach obronnych.

Mimowołność: cecha aktu dokonanego automatycznie, bez udziału woli.

Minimalizacja cierpienia: tendencja, aby — nie licząc się z osiągnięciem szczęścia, albo też dla niego — przynajmniej ograniczyć cierpienie w świecie do granic nieuchronności.

Minimalizacja interwencji: tendencja społeczna, aby — w ramach realizacji „zasady pomocniczości” — grupa wyższego rzędu wkraczała w życie grupy

niższego rzędu, tylko w przypadku prawdziwej konieczności.

Minimalizm: postawa życiowa i skłonność do angażowania się w działanie tylko w wymiarach i formach niezbędnych dla egzystencji w pewnych warunkach (strukturach, okolicznościach itd.).

Minimum egzystencji: suma dóbr i usług niezbędna dla utrzymania jednostki czy grupy przy życiu i zdrowiu oraz zdolności do pracy.

Misja: zadanie do wypełnienia w ramach powołania.

Misterium: tajemnica o charakterze nadprzyrodzonym.

Mistrzostwo: doskonałość sprawności działaniowo-technicznej, albo wpływ inspirujący na działanie innych („uczniów”).

Mistycyzm: tendencja do osiągania łączności z Bogiem przez niezwykle stany duchowe.

Mistyczny Organizm Chrystusa (M. Ciało Chr.): zespół relacji łączących wiernych przez Chrystusa z Bogiem, a przez nie również z całą społecznością nadprzyrodzoną chrześcijan, z zaakcentowaniem przysługujących im na mocy szczególnego powołania funkcji w tej wspólnocie życia duchowego.

Mistyfikacja: fałszywe przedstawianie rzeczywistości dla osiągnięcia pewnych celów konkretnych.

Mistyka: zespół form nadnaturalnego kontaktu duchowego człowieka z rzeczywistością transcendentną, przede wszystkim z Bogiem osobowym, połączonego z silnymi przeżyciami psychicznymi (ekstaza).

Mit: próba uchwycenia rzeczywistości duchowej (religijno-moralnej) lub historycznej za pomocą środków natury psychicznej (np. wyobrażenia), zwykle przekazywane drogą tradycji społecznej (podania) jako poetycki substytut wiedzy intelektualnej.

Mitologemat: mit mający na celu zastąpienie wiedzy racjonalnej w wysiłku

zrozumienia i wyjaśnienia rzeczywistości, zwłaszcza zewnętrznej.

Mitomania: tendencja do mówienia nieprawdy w sposób urojeniowy; m. przejawia się w stadium „myślenia prelogicznego” u dziecka, albo jest przejawem choroby psychicznej (np. hysterii) lub wyrazem postawy społecznej (np. chęci zwrócenia na siebie uwagi, czy wyrządzenia komuś krzywdy).

Mitrega: marnowanie czasu w wypadku konieczności pilnego działania.

Mizantropia: skłonność do unikania ludzi na gruncie tendencji do deprecjonowania wartości natury ludzkiej.

Mizdrzenie się: forma erotyki właściwa dla osób psychicznie niedojrzałych.

Mizogamia: patologiczna niechęć do stanu małżeńskiego.

Mizogynia: patologiczny wstręt męzczyzny do kontaktu z kobietami.

Młodocianość: okres życia, w którym następuje fizjologiczne dojrzewanie organizmu (ok. 11—15 lat).

Młodość: okres życia, w którym organizm jest względnie rozwinięty, a następuje jeszcze rozwój psychiczny i osobowościowo-społeczny (ok. 16—24 lata).

Młodzieńczość: cecha dynamiki reagowania na bodźce i chłonności psychicznej na doznania zewnętrzne, niezależna od wieku biologicznego.

Mniemanie: sąd o małej trwałości i słabym uzasadnieniu racjonalnym.

Moda: społecznie przyjęty, a przynajmniej propagowany przez publikatory, sposób (modus) życia, zwłaszcza w zakresie zaspokajania potrzeb biologiczno-estetycznych.

Model: wzorzec teoretyczny rzeczywistości empirycznej, albo aktualnej albo projektowanej.

Modelowanie zachowania się: wpływanie na zmianę kierunku zachowania się podmiotu przez nagradzanie tych odchyżeń od dotychczasowej linii, które są preferowane przez czynniki dyspozytorskie, a karanie takich, które one uważają za nie odpowiadające programowi wychowania.

Modernizacja: unowocześnienie procesów życiowych czy produkcyjnych przez zastosowanie do nich współczesnych środków technicznych.

Modernizm: 1. ruch odnowy religijno-kościelnej na przełomie XIX i XX wieku, potępiony przez św. Piusa X; 2. postawa i tendencja społeczna do ujmowania treści religijno-moralnych w kategoriach myślenia kultury współczesnej, zgodny z duchem Soboru Watykańskiego II.

Modlitwa: akt łączności (communicatio) człowieka z Bogiem, albo bezpośrednio albo za pośrednictwem osób świętych.

Molarna koncepcja teoretyczna: syntetyczne ujęcie naukowe, nastawione na objęcie całości zagadnień danej dziedziny, bez zwracania uwagi na niedopracowane szczegóły problematyki badawczej.

Molekularna koncepcja teoretyczna: ujęcie problematyki badanej w sposób analityczny, tak że ośrodek zainteresowania naukowego mieści się w jej aspektach szczegółowych.

Monizm: pogląd filozoficzny, według którego u metafizycznego podłoża wszystkich bytów znajduje się jedna zasada (principium) unifikująca i wyjaśniająca rzeczywistość (np. materia, duch itd.); m. sprzeciwia się dualizmowi i pluralizmowi.

Monofobia: przesadny lęk przed samotnością.

Monogamia: naturowo-kulturowa instytucja zawierania i trwania związku małżeńskiego jednego mężczyzny z jedną kobietą; m. sprzeciwia się poligamii i poliandrii.

Monoideizm: chorobliwe utrzymywanie się w umyśle człowieka jednej idei, tak wyłącznej, że wyklucza ona wszystkie inne przedmioty myślenia, niezależnie od treści tej idei.

Monomania: patologiczne skoncentrowanie uwagi i działania człowieka na jednej tylko sprawie, zwykle o charakterze praktycznym.

Monopsychizm: pogląd filozoficzny

przyjmujący istnienie jednej wszechduszy świata, której przejawami i modyfikacjami mają być dusze indywidualne. M. jest podobny do panpsychizmu.

Monotonia: niszcząca psychicznie stan środowiska zewnętrznego, które w pewnych aspektach nie ulega wyraźniejszym zmianom.

Moral insanity (obłąd moralny): niemożność przeżywania zjawisk sumienia i, na skutek tego, niepoczytalność moralna z racji defektów fizjologicznych mózgu człowieka, albo z powodu wypalonego wychowania jednostki.

Morale: wspólna postawa przekonaniowa i działaniowa większości członków grupy społecznej wobec deklarowanego systemu wartości, szczególnie osobowych.

Moralistyka: teoretyczne głoszenie i aplikowanie do rzeczywistości codziennej zasad postępowania moralnego w ramach pedagogiki społeczno-religijnej.

Moralizatorstwo: tendencja do poprawiania innych ludzi, wychodząca od akcentowania ich wad moralnych.

Moralizm: doktryna przyjmująca istnienie powszechnie obowiązujących praw moralnych; m. sprzeciwia się immoralizmowi.

Moralizowanie: czynność, zwykle w formie nudnej wypowiedzi, podkreślania jakiegoś zła (indywidualnego albo ogólnego), aby ukazaniem go zachęcić jednostkę czy grupę do dobrego postępowania, ujętego abstrakcyjnie i nieprzekonywująco. Człowiekowi moralizującemu brakuje więc pozytywnego programu działania.

Moralna problematyka: zbiór zagadnień dotyczących moralności osób pojedynczych (problematyka mikromoralna) albo grup społecznych (problematyka makromoralna).

Moralność: wartościowość podmiotowa lub przedmiotowa w układzie finalistycznym życia ludzkiego. W stosunku do tego układu, mieszczącego w sobie zespół celów i środków, jest ona albo po-

zytywna, albo negatywna, albo zerowa (adiafora).

Morderstwo: niesprawiedliwe odebranie życia człowiekowi w sposób gwałtowny i zwykle krwawy.

Morfinizm: narkomania z użyciem morfiny, która w małych dawkach działa leczniczo, w dużych zaś toksycznie, wywołując przyjemne halucynacje.

Moria: patologiczna skłonność do wypowiedziania się w formie dowcipkowania, o charakterze nieprzyzwoitym i euforycznym, związana z rozległymi uszkodzeniami organicznymi czołowego płata mózgu.

Motłoch: przypadkowa zbiorowość ludzka działająca aktualnie pod wpływem instynktów pierwotnych (np. popędu samozachowawczego).

Motoryka: zespół zdolności i czynności ruchowych istoty żywej.

Motyw: stan wewnętrznej dynamiki organizmu, spowodowany odczuwaną potrzebą i wywołujący odpowiednie działania zewnętrzne dla jej zaspokojenia. Rodzaje motywów zależą więc od rodzajów potrzeb i sposobu wywołanego działania.

Motywacja: 1. zespół aktualnie działających motywów; 2. ogólna tendencja do aktywności w sposób wybiórczy i zorganizowany, obejmująca funkcjonowanie psychicznych mechanizmów zachowania się zwierzęcia lub człowieka.

Mowa (mówienie): zespół znaków o treści intelektualnej, zwykle w postaci słownej, mających na celu komunikowanie społeczne własnych przeżyć wewnętrznych człowieka, albo wyrażenie jego postulatów w stosunku do otoczenia.

Możliwość: kategoria orzekająca sytuację, w której jest prawdopodobne istnienie i nieistnienie jakiegoś zjawiska, przy czym stopień tej prawdopodobności — zależnie od przedmiotu — przesuwają się albo w jednym albo w drugim kierunku.

Mściwość: skłonność do długotrwałego pamiętania uraz, aby je w odpowied-

nich okolicznościach sprzyjających wyrównać samowolnym aktem zemsty.

Mutilatio: skłonność do okaleczania albo zabijania innych ludzi, wynikająca z motywów patologicznych (choroby psychiczne), urojeniowych albo sadystycznych (mord z lubieżności).

Mutyzm: zachowywanie milczenia o charakterze patologicznym, mające swą istotą celowość (np. dla zdezorientowania rzekomych wrogów), ale bez uzasadnienia racjonalnego.

Myślenie: operacja umysłowa ideami albo przeżyciami psychicznymi (wspomnienia, wyobrażenia), które są zbitkami symbolicznymi albo reprezentatywnymi; m. ma zwykle swoiste ukierunkowanie dla rozwiązania jakiegoś problemu, inaczej przechodzi bowiem w formę marzenia.

Myślenie asocjacyjne: myślenie względ-

nie nieukierunkowane i niekontrolowane w przebiegu, jak w przypadku swobodnych skojarzeń i marzeń, zwłaszcza sennych.

Myślenie autystyczne: myślenie kierowane przez potrzeby i pragnienia człowieka, a nie przez dane z rzeczywistości obiektywnej (wishful thinking), jak w tzw. „snach na jawie” i różnych racjonalizacjach.

Myślenie krytyczne: myślenie ukierunkowane dążeniem do osiągnięcia intelektualnej wartości prawdy i odróżnienia jej od fałszu.

Myślenie twórcze: myślenie ukierunkowane ku tworzeniu nowych wartości o znaczeniu społecznym (np. artystycznych, teoretycznych, technicznych itd.).

Myśliciel: człowiek, którego działalność koncentruje się w sferze twórczego myślenia teoretycznego.

N

Nabożność: pobożność o uwydatnionych cechach społecznych, nie zamykająca się tylko w przeżyciach indywidualnych; n. jest nazwą przestarzałą.

Nacisk (stress): narzucający się wpływ elementów otoczenia stwarzający dla człowieka sytuację trudną a czasem nawet przymusową.

Nacjonalizm: ideologia akcentująca wartość i prawa tylko własnego narodu; gdy zostaje przyjęta przez ogół członków danej narodowości, staje się egoizmem na skalę narodową.

„**Nadczłowiek**”: głoszony przez F. Nietzschego ideał przyszłej ludzkości, w którym miałyby zostać przewyżczone wszystkie ograniczenia, również moralno-społeczne, obecnego człowieka.

Nadętość: próżność jednostkowa o formach społecznie śmiesznych a rzeczowo małościowych.

Nadkompensacja: znaczny wysiłek przewyżczenia własnej niższości wobec innych ludzi w tej właśnie dziedzinie, w której ona najwyraźniej się przeja-

wia (np. chłopiec słaby i chorowity chce zostać wybitnym sportowcem).

Nadatura: układ szczególnych (synowskich) relacji człowieka z Bogiem przez Chrystusa, nawiązany na skutek inicjatywy ze strony Boga (łaska) i przekraczającej istotowo godność natury ludzkiej.

Nadprzyrodzoność: cecha aktów inicjatywy Bożej i odpowiadających im czynów człowieka, rozgrywających się w układzie nadatury.

Nadskakiwanie: akty przesadnej grzeszności i uczynności, wynikające z motywu interesownego (np. doraźna korzyść).

Nadużycie: wykorzystanie w sposób niewłaściwy uprawnień posiadanych legalnie.

Nadwrażliwość: przesadny, czasem chorobliwy, sposób reagowania na bodźce nawet niewielkiego znaczenia.

Nadzieja: 1. w znaczeniu psychologicznym: stan przyjemnego oczekiwania na coś mającego się zrealizować w przyszłości; 2. w znaczeniu teologicz-

nym: postawa zaufania wobec Boga jako dawcy i gwaranta dóbr wiecznych, umożliwionych do osiągnięcia ludziom wierzącym, pomimo wszelkich trudności obecnego ich życia.

Nadzór: prawo i obowiązek wglądu w pewne dziedziny życia ludzkiego albo w określony zakres spraw przedmiotowych.

Nagana: wyrażenie niezadowolenia ze strony osoby wyższej hierarchicznie w stosunku do osoby uzależnionej, z racji jej czynu ocenianego jako niewłaściwy.

Nagość: rażący społecznie brak odzienia wymaganego obyczajem kulturowym; zjawisko n. ma znaczenie moralne z racji motywu osoby działającej i wywieranego przez nią wpływu na środowisko.

Nagroda: przyjemne i dlatego pożądane następstwo spełnienia jakiegoś czynu pozytywnego albo powstrzymania się od czynu negatywnego, w różnych dziedzinach działania i oceniania.

Naigrwanie się: wyśmiewanie w sposób poniżający człowieka nie mogącego się bronić, aby zrobić sobie z niego przedmiot zabawy.

Naiwność: psychiczny brak adaptacji do intelektualnych wymogów środowiska, a zwłaszcza niedojrzałość w wydawaniu potrzebnych ocen społecznych.

Nakaz: wyrażenie woli autorytatywnej, zwykle mające charakter doraźny.

Nakładanie się ról społecznych: zjawisko spotykane najczęściej doraźnie w okresie dojrzewania człowieka, gdy różne jego identyfikacje z innymi osobami nie są jeszcze dostatecznie ze sobą zharmonizowane.

Należność: świadczenie jakie z obowiązku powinno się oddać komuś upoważnionemu do jego wymagania.

Nałóg: nawyk zły moralnie albo niewłaściwy w innej dziedzinie; n. jest sztucznie nabytą potrzebą homeostaticzną o charakterze negatywnym.

Namiętność: stan silnego i względnie trwałego pobudzenia emocjonalności, wy-

wołujący specyficzne zmiany w organizmie ludzkim.

Namysł: proces intelektualnego rozwiązywania problemu, zwłaszcza praktycznego, uprzedzający decyzję woli, a polegający na rozważeniu różnych możliwości działania oraz ich konsekwencji.

Napięcie psychiczne: stan wzmożenia reaktywności na bodźce i gotowości do działania, zwykle wobec sytuacji trudnej.

Napomnienie: upomnienie o cechach pewnej autorytatywności, solenności, a więc w szczególnych warunkach społecznych.

Napuszoność: niepoważny sposób zachowania się, na skutek przybierania przesadnych form powagi w działaniu.

Narcyzm: 1. tendencja do kierowania popędu seksualnego na własne ciało przeżywane w odbiciu lustrzanym; 2. zakochanie się w sobie jako przeżycie psychiczne.

Narkoanaliza: metoda wypytywania człowieka, któremu zaaplikowano środek narkotyzujący, aby usunąć jego zahamowania psychiczne w kontakcie z osobą badającą, oraz przełamać niechęć do wyznania prawdy.

Narkomania: nałóg używania narkotyku dla wprawiania się w stan przejściowej euforii.

Narkotyk: środek fizyczny, zwykle sztuczny, prowadzący po zastosowaniu stan przyjemnego oszołomienia psychicznego, ale w działaniu fizjologicznym szkodliwy dla człowieka.

Narkoza: sztuczne zamroczenie świadomości człowieka, stosowane dla celów medycznych.

Naród: wielka grupa społeczna związana wspólnotą pochodzenia biologicznego oraz losów historycznych, a zwykle także kultury i języka.

Narodowość: cecha przynależności określonej osoby do jakiegoś narodu.

Narów: niewłaściwy sposób zachowania się, mający charakter odruchowy, ale względnie stały w określonych okolicznościach.

Narwanie: aktywność nieprzemysłana

o charakterze impulsywnym, wynikająca z usposobienia człowieka, albo chwilowego osłabienia jego samokontroli.

Narzeczeństwo: okres czasu między formalnym oświadczeniem o chęci zawarcia małżeństwa a faktycznym jego zawarciem.

Narzędzie: środek materialny albo istota żywa traktowana przedmiotowo, służące osobie działającej do osiągnięcia jej celu praktycznego.

Naśladowanie: świadome kształtowanie swego postępowania na podobieństwo osoby wybranej przez siebie jako wzorzec (np. naśladowanie Chrystusa).

Naśladownictwo: mechaniczne kopiowanie jakiegoś modelu, a więc bez zaangażowania postawy twórczej, dającej dzieła niepowtarzalne.

Nastawienie: psychiczna gotowość do reagowania, oceniania i działania w specyficzny sposób, wytworzona drogą poprzednich doświadczeń życiowych.

Nastrój: przemienna w czasie i zróżnicowana emocjonalnie forma samoświadomości psychicznej człowieka, będąca sumą jego reakcji na wpływy środowiska wewnętrznego i zewnętrznego.

Natarczywość: sposób zachowania się jednostki w relacjach społecznych, charakteryzujący się osiąganiem jej celów, pomimo uzasadnionej niechęci innych osób zainteresowanych.

Natchnienie: impuls wewnętrzny o charakterze psychicznym albo duchowym, pochodzący jak gdyby od zewnętrznej siły w stosunku do człowieka.

Natęctwo: akt psychiczny (np. wyobrażenie, myśl, chęć) lub fizyczny (np. ruch, czyn) dokonywany pod wpływem przymusu psychicznego, wbrew świadomej ocenie i woli człowieka.

Natura: zespół ustrukturalizowanych cech bytu w aspekcie jego dynamiczności.

Natura ludzka: struktura człowieczeństwa w aspekcie stworzonej (n. wobec

nadnatury), albo jako uwarunkowanie powtarzalności funkcji ludzkich.

Naturalizm: pogląd kładący główny nacisk na immanentny element rzeczywistości, choćby w duchu założenia metodologicznego, a abstrahujący od jej elementów transcendentnych.

Naturalność: cecha zgodności z naturą danej rzeczy, albo postępowania bez sztuczności.

Natywizm: teoria podkreślająca wpływ czynników wrodzonych na cechy i postępowanie człowieka indywidualnego, a nie doceniająca znaczenia jego środowiska naturalnego i kulturowego.

Nauka: proces i wytwór systematycznego badania i przekazywania prawdy teoretycznej, zwykle ujęte w ramy instytucjonalne.

Nawiedzenie: przybycie i pobyt o charakterze religijnym, zwłaszcza uroczystym.

Nawrócenie: zmiana kierunku i stylu życia w pozytywnym znaczeniu religijno-moralnym.

Nawyk: skłonność i sprawność działaniowa zdobyte drogą ćwiczenia niekoniecznie świadomego i dowolnego. N. może być propulsywny (do czynienia czegoś) albo repulsywny czyli powściągnięty (do zaniechania czegoś).

Nędza. ubóstwo o charakterze ubliżającym godności człowieka, na skutek niezaspokojenia fundamentalnych jego potrzeb.

Negacja: zaprzeczenie czemuś w sposób świadomy.

Negatywizm: postawa czynnej albo biernej opozycji wobec środowiska, mająca charakter rozwojowy albo patologiczny.

Negentropia: wzrost informacji jako przeciwieństwo entropii, będącej miarą nieokreśloności.

Nekrofagia: psychopatyczne zjawisko pożerania zwłok ludzkich.